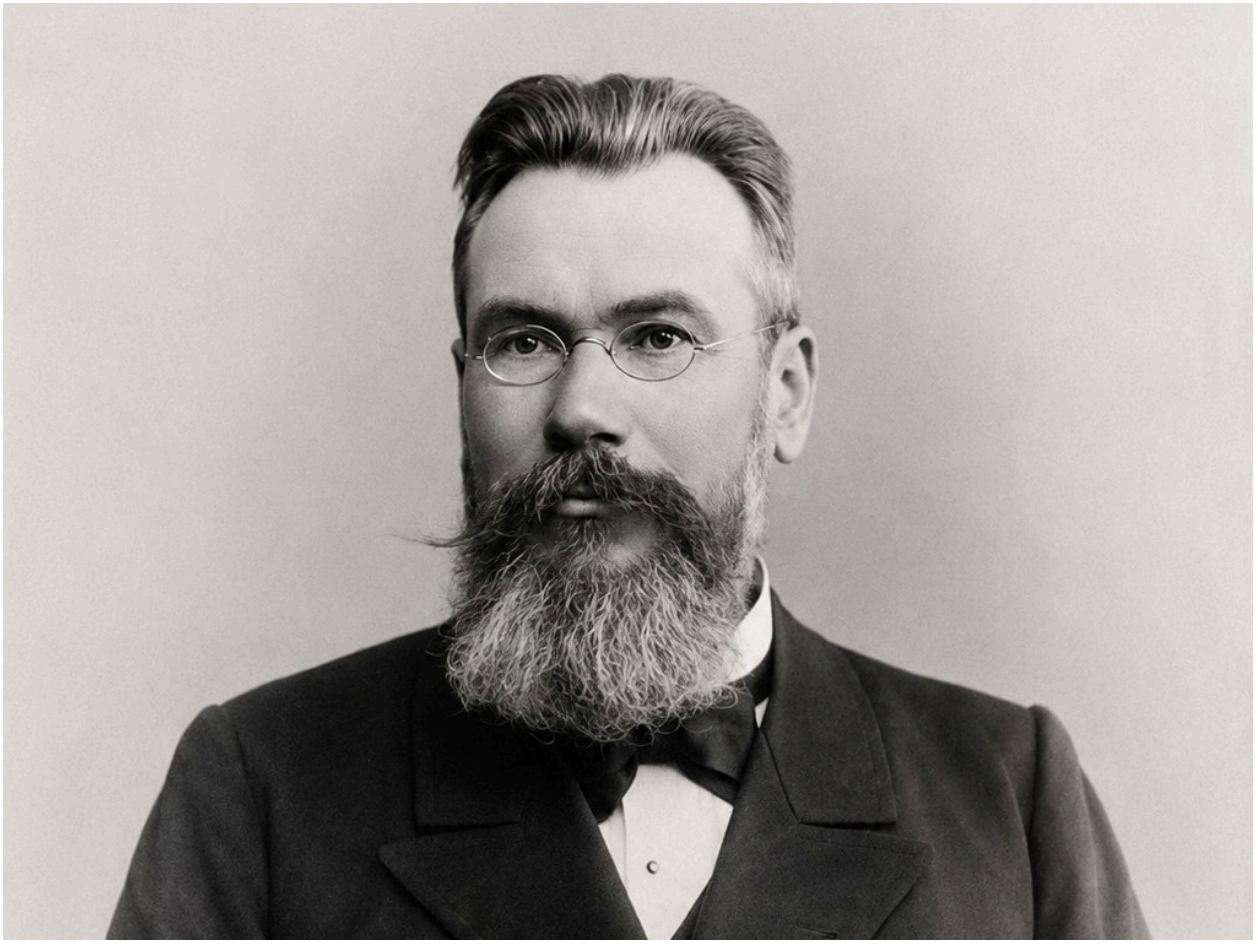
Реферативний матеріал

"Юхим Фесенко - корифей української друкарської справи"

Бібліотекар філії № 38 Лілія Могилюк

Юхим Іванович Фесенко — це постать, яка перетворила Одесу на один із найпотужніших видавничих центрів Східної Європи, залишивши по собі спадщину, що досі визначає архітектурне та культурне обличчя міста. Вулиця Юхима Фесенка в Одесі отримала свою назву у 2024 році в межах процесу деколонізації, замінивши колишню назву (вулиця Петровського), що стало справедливим кроком із вшанування справжнього патріота та професіонала. Його ім'я було обрано завдяки його колосальному внеску в українське книговидання, адже він був людиною, яка зробила книгу доступною для простого народу, зберігаючи при цьому найвищу якість друку. Громада міста підтримала це рішення, щоб увічнити пам’ять про мецената, чиє друкарське підприємство було відоме далеко за межами України. Тепер ця вулиця в Малиновському районі нагадує перехожим про «короля друку», який все життя працював на благо Одеси.

Юхим народився у 1850 році в місті Кролевець на Чернігівщині в родині збіднілих козаків, що наклало відбиток на його працьовитий та незламний характер. Його батько, Іван Фесенко, був простою людиною, але намагався дати дітям фундамент для виживання, хоча родина постійно відчувала матеріальну скруту. Мати Юхима займалася домашнім господарством та вихованням дітей, прищеплюючи їм релігійність та повагу до праці з ранніх років. У Юхима було кілька братів та сестер, проте дитячі роки були затьмарені бідністю, через що йому довелося рано подорослішати. Освіту він здобував у місцевому народному училищі, де проявив неабиякі здібності до навчання, але через брак коштів у родині повноцінна академічна освіта залишилася для нього мрією. Дитинство майбутнього видавця пройшло серед мальовничої природи Чернігівщини, де він вбирав народні пісні та традиції, які згодом так завзято популяризував через свої книги. Не маючи великих статків, він покладався лише на власні руки та гострий розум, що зрештою привело його пішки до Одеси у пошуках кращої долі.

Прибувши до Одеси з кількома копійками в кишені, Юхим спочатку працював чорноробом у друкарні Францова, де пройшов шлях від учня до майстра-складальника. Він навчався ремеслу безпосередньо біля верстатів, вивчаючи тонкощі літографії та типографського набору по вечорах після виснажливої зміни. Його діяльність в Одесі почалася з невеликої майстерні, яку він відкрив у 1883 році завдяки позиці від колишнього роботодавця, що оцінив його чесність. Дуже швидко друкарня Фесенка стала зразковим підприємством, де

впроваджувалися найсучасніші технології того часу, включаючи перші в місті машини для кольорового друку. Він зробив ставку на дешеву, але якісну книгу, яка була б по кишені селянам та робітникам, що стало справжнім проривом на ринку. В Одесі він став помітною фігурою не лише як бізнесмен, а й як активний громадський діяч, що входив до складу міської думи. Його видавництво розташовувалося на вулиці Рішельєвській, 47 (згодом будівля стала пам'яткою архітектури), де працювало понад сотню людей у найкращих на той час умовах.

Життя Юхима Фесенка було сповнене цікавих фактів, наприклад, він був одним із перших, хто почав масово випускати листівки з українськими краєвидами та народними типажами. Дивовижно, але він отримав золоту медаль на всесвітній виставці в Мілані у 1897 році за високу якість своїх видань, випередивши багатьох європейських майстрів. Фесенко був настільки відданий справі, що особисто перевіряв якість кожної значущої партії книг, навіть коли став мільйонером. Щодо особистого життя, то він був щасливо одружений на Ганні, яка стала його вірною соратницею та допомагала в управлінні справами в скрутні часи. У подружжя було четверо дітей, яких вони виховували в любові до книги та знань, давши їм найкращу на той час освіту. Його діти згодом також допомагали батькові в роботі друкарні, продовжуючи родинну справу, хоча революційні події зламали багато їхніх планів. Юхим Іванович завжди підкреслював, що сім'я — це його головний тил, і саме вдома він знаходив спокій після насичених робочих днів у шумі друкарських машин.

Видавнича діяльність Фесенка заслуговує на окреме масштабне дослідження, оскільки він видав понад тисячу найменувань книг величезними накладами. Він спеціалізувався на випуску творів української класики, зокрема Тараса Шевченка, Івана Котляревського та Миколи Гоголя, роблячи їх доступними для масового читача. Його видавництво на Рішельєвській було справжнім технологічним дивом, де використовувалися найновіші методи цинкографії та літографії для створення ілюстрацій. Окрім художньої літератури, він друкував підручники, молитовники, календарі та пісенники, які розходилися по всій тогочасній імперії та за кордон. Особливою гордістю були розкішні подарункові видання в шкіряних палітурках із золотим тисненням, які сьогодні є антикварною рідкістю. Фесенко першим почав масово видавати ноти українських народних пісень, що сприяло збереженню національної ідентичності. Він також друкував релігійну літературу для

паломників, що прямували до Єрусалима та Афону, за що отримав благословення від церковних ієрархів. Його друкарня вважалася однією з найкращих у країні за рівнем технічного оснащення та майстерністю персоналу.

Завдяки своїй професійній діяльності Юхим Фесенко спілкувався з елітою української та світової культури того часу. Він підтримував тісні зв'язки з Михайлом Коцюбинським та Іваном Франком, видаючи їхні твори та надаючи майданчик для поширення українського слова. Його меценатська діяльність була надзвичайно масштабною: він регулярно жертвував кошти на будівництво шкіл, лікарень та підтримку бідних студентів Одеси. Юхим був активним членом товариства «Просвіта», фінансуючи культурні заходи та допомагаючи українським театральним трупам, що приїжджали до міста. Під час Першої світової війни він виділяв великі суми на допомогу пораненим та сім'ям загиблих солдатів, за що був неодноразово відзначений. Він не просто давав гроші, а часто безкоштовно друкував просвітницьку літературу для народних бібліотек, вважаючи освіту єдиним шляхом до свободи. Багато митців Одеси знаходили в його особі не лише видавця, а й щирого друга, який міг дати пораду чи допомогти матеріально в скрутну хвилину.

Після приходу радянської влади у 1920 році приватне видавництво Фесенка було націоналізоване та перетворене на державну друкарню номер два. Незважаючи на зміну режиму, нова влада визнала його унікальний професійний досвід і залишила старого майстра працювати на посаді технічного керівника або консультанта. Останні роки життя Юхима Івановича були непростими, оскільки він бачив, як руйнується справа всього його життя і як змінюються пріоритети видавничої політики. Він жив скромно, продовжуючи консультувати молодих друкарів та зберігаючи вірність своїм ідеалам якості навіть у часи дефіциту. Помер видатний видавець у січні 1926 року в Одесі, оточений повагою тих, хто пам'ятав його колишню славу. Його смерть стала великою втратою для культурної громади міста, яка провела його в останню путь із великими почестями. Поховали Юхима Фесенка на Другому християнському цвинтарі в Одесі, де його могила збереглася до нашого часу як символ епохи великого українського книговидання.